

Eda TANYILDIZI¹

**ANADOLU MASALLARINDA ORMANA TERK EDİLME
MOTİFİNİN İNCELENMESİ**

Özet

Masal, olağanüstü varlıkları ve olayları yer ve zaman göstermeden bir mantık silsilesi içinde kalıplaşmış ifadelerle anlatan sözlü anlatım ürünlerine denir. Farklı coğrafyalarda ve kültürlerde bir masalın çeşitlenmesi, onun evrenselliğini; toplumun geleneklerini, dünya görüşünü, kültürünü giyerek yeniden hayat bulması milli unsurları barındıran halk anlatıları olduğunu gösterir. Lakin masalarda kullanılan ortak motifler ve kalıplar bu türün evrensel özelliğinden kaynaklanmaktadır. Kullanılan bu motifler genelde müşterek bir yapı arz ederken farklı coğrafyalarda özel unsurlarla donanmaktadır. Masalarda, hikâye etmek için kullanılan motifler, aslında birçok milli değeri üzerinde taşır. Bir milletin kültürünü, hoşgörüsünü, inanışını, ahlaki yapısını, teamüllerini kısacası folklorik birçok değerini masal motiflerinden anlamak mümkündür.

Masalarda sıkça karşımıza çıkan motiflerden biri de ormana terk edilmedir. Pek çok anlatıda olduğu gibi masalarda sıkça görülen kutsal ağaçların bulunduğu ormanlar, masal kahramanına birtakım ayrıcalık ve güç katmakla birlikte masal boyunca kahramanı korumak görevlidir.

Bu çalışmada Anadolu masallarında geçen ormana terk edilme motifi ve masallardaki fonksiyonu hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Masal, Kültür, Motif, Orman, Ağaç

**ASSESSMENT ON MOTİF OF LEAVING JUNGLE IN
ANADOLU TALES**

Abstract

Tale some of whom has told outstanding assets and events without place and time with formulaic expressions in train of logic is oral narrative products. Diversification of a fairy tale shows its universality in different geographies and cultures in addition that wearing of community traditions, world view and culture being revived shows folk narratives which contain in national elements. Yet the

¹ MEB, edatanyildizi23@gmail.com

common motifs and forms that used in tales are based on keeping universal characteristic. While this used motifs usually supply joint structure, has equipped to specific elements in different geographies. In fact the used motifs to narrative in tales carry on lots of national values. it is able to understand the nation's culture, tolerance, belief, moral structure, practices in short a good few folkloric values from tale's motifs.

Motif Which we frequently encounter is a leaving jungle. As well as Many folk tales, forests where in holy trees which seen often inside tale although adding strength and some privilege to tale hero is in office protecting and to watching to him during tale.

We try to give an information about passing motif of leaving jungle and fuction in Turkish tales.

Key Words: Tale, Culture, Motif, Jungle, Tree

GİRİŞ

Masalın ve hikâye etmenin en küçük unsuru olan motif, sözlü gelenekte hayat bulan masalın zihinde tutulmasına, onun ete kemiğe bürünmesini sağlayan mahalli öğeleri üzerinde barındıran masalı masal yapan en önemli öğedir. Sözlü gelenekte doğan masallar dilden dile aktarılarak yaşamaya devam eder. Hikâye ederken de masal anlatıcısının birtakım kalıpları kullanması gerekir. Kullanılan bu motifler masal kahramanlarına birçok ayrıcalık tanır ve anlatıcının hafızasında çağrışımlara yol açarak masalın gelenekte yaşatılmasına yardımcı olur.

Masalların en az bir motife sahip olması gerekir ve bir masalda aynı motif genel olarak bir defa kullanılır. Bir defaya mahsus olarak kullanılan motif masalın sonuna kadar bir daha görülmez; fakat nadir olarak da aynı motifin bir masal içinde birden fazla kullanıldığı da olabilir. Bazı motifler ise masalarda birer defa görülmelerine rağmen, masalın daha sonraki bölümlerinde daha değişik şekillerde görünerek baş tarafta adeta hazırlayıcı bir fonksiyon ifade etmiş gibi olurlar.(Sakaoğlu 2012:76)

Masalın temel öğesini oluşturan ve hikâye etmenin vazgeçilmez unsuru olarak görülen motifin, masalın ana hatlarını oluşturmada kayda değer bir yeri vardır.

Başta kullanılan motifler, masala hazırlık görevini üstlenirler. Eğer kullanılmazsa dinleyiciler olağanüstü duruma kendini hazırlayamaz ve dinleyicinin kafasında birtakım soruların oluşmasına neden olur. Bu durumu sezen anlatıcı, dinleyicilere o bölümü hatırlatır. Bu şekilde birden fazla ve farklı şekillerde kullanılan motiflere “İleriye hazırlık motifleri” adı verilir. (Sakaoğlu 2012:76) İleriye hazırlık motifleri dinleyiciyi masal dünyasında olduğunu hatırlatır. Sadece masal formellerinde değil masalın gidişatına uygun olarak kullanılan içeriğin şekillenmesini sağlayan motifler, anlatıcının hafızasında masalın yönünü belirleyerek anlatıcıya kolaylık sağlar. Anlatıcı masalına devam ederken kafasındaki motif sırasını gözeterek toplumun değer yargılarına ve dinleyicilerin psikolojisine uygun olarak anlatımına devam eder.

Masalarda sıkça karşımıza çıkan motiflerden biri de ormana bırakılma/terk edilme motifidir. Bu motifi incelerken öncelikli olarak orman ve ağaç kültü üzerinde durarak ağacın Türk mitolojisindeki yeri ve sonra masallardaki görevini incelemeye çalışalım.

Orman ve Ağaç Kültü

Ağaç ve orman kültürü, ilkel toplum hayatının ve avcılık yaşam tarzının bir hatırası olmakla birlikte Ötüken ormanı, Gök Türkler ve Uygurlar devrinde bütün Türklerce kutsal kabul edilmiştir. Orman da diğer yer-sular gibi ruhlar mekânı olarak hayal edilmekte olup orman iyelerine saygı gösterilip çeşitli kurbanlar sunulmaktadır. (İnan 2000: 62).

Ormanın içinde bulunan bu koruyucu iyeler birçok masalın içinde yer alır. Ormana düşen kahraman, günler, aylar geçmesine rağmen hiçbir şey olmadan içinde bulunduğu bu kargaşa ortamından kurtulmayı başarır.

Türkler, ormanları iyi ruhların bulunduğu aydınlık-ışıklı ormanlar ve kötü ruhların yaşadığı karanlık ormanlar olmak üzere ikiye ayırırlar. Aydınlık-ışıklı ormanlarda ataların ruhu dolaşır. Bu ruhları kızdırmamak esas olup çeşitli kurbanlar sunulur. Kötü ruhların yaşadığı ormanlar Allah'ın rahmetinden uzak yerlerdir. Masallarda orman karmaşık dünyayı temsil etmektedir. Yeraltı dünyası ile yaşadığımız dünya arasında bir sınır gibidir. Tılsımlı objeleri ve olağanüstü yaratıkları (cinler, periler, devler) ile korkunç ormanlar, yeraltı dünyasının girişini sembolize etmektedir. Bu sihirli varlıklar aslında Tanrı kutu taşıyan varlığı saklamaya çalışmaktadırlar. Ancak Tanrı kutu taşıyan, kutsal sırları bilen insanlar, bu zor şifreleri çözerek oradaki hedeflerine ulaşabilirler. Anadolu'dan derlenen masalarda orman, ya cinlerin ve devlerin mekânıdır ya da yakacak odun toplamaya gidilen sıradan bir mekândır. (Ergun 2010: 115)

Anadolu masallarında orman daha çok koruyuculuk vasfıyla karşımıza çıkmaktadır. Ormana bırakılan kahraman iyi ruhların bulunduğu ortamda muhafaza edilmektedir. Orman ruhunun veya ruhlarının ormandaki bütün varlıkların koruyucusu olması mitolojik sistemde ormanın kutsal bir yer olmasıyla alakalıdır.

Kazan Tatarlarına göre orman iyesi vardır ve Karaurman Babay olarak adlandırılır. Karaurman Babay ormanın, ağaçların, kuşların, hayvanların sahibi olmakla birlikte bir de kızı vardır ve ona Orman İyase denilir. Orman İyase, ormanda güç durumda kalmış kişilere yardım eder, ormanı türlü tehlikelerden korur; yalnız ormana kötülük yapanları da cezalandırır. Orman iyesinin yardımcıları ise Şeke, Talpan, Şurele vb. adlarla bilinen varlıklardır. Bu varlıkların her biri farklı işlevlerle donatılmışlardır. (Bayat 2012: 176)

Kutsal ormana bırakılan masal kahramanlarına, orman iyeleri tarafından yardım edilir. Ormanda bulunan bütün ağaçlar kutsal değildir. Birtakım özelliklerle donanan kavak, kayın, meşe, çınar, karaağaç, gürgen, servi, çam, kızılçam, karaçam, söğüt, elma vs. ağaçları kutsanmış olarak düşünülmektedir.

Kayın ağacı, Türk dünyasında önemli bir yere sahiptir. Şaman kültüründe de kamların davullarının üzerinde bulunan güneş, ay, yıldız, şimşek sembollerinin yanında kayın ağacının da olması bu ağacın dini ritüellerde önemli bir yerinin olduğunu kanıtlar. Gök Tanrı'ya kurban sunulurken kayın ağaçlarının altında sunulması ağacın kutsal nitelikli olduğunu göstergesidir. (Günay; Güngör 2009: 75)

“Türk kültürünün ve mitolojisinin en önemli ağacı kayındır. O Tanrı'nın ağacıdır. Kayın, iyi ve koruyucu ruhların yeryüzüne inme yoludur. Kayın ağacının yerleştiği yer, Tanrı kutunu içine sindirir.” (Ergun 2004: 196)

Kendisine büyük bir kutsallık atfedilen kayın ağacı, insanlara huzur verir, onları rahatlatır ve mutlu kılar. Çünkü o, Tanrı'nın ağacıdır. Tanrı, iyidir, temizdir, koruyucudur. Öyleyse Kayın ağacı da bu nitelikleri üzerinde barındırmak zorundadır. Masal kahramanlarının kötü insanlarla, ruhlarla mücadele ederken kayın ağacının kutsallığından yararlandığı gibi şamanlar da kötü ruhlarla savaşırken kayın ağacından yararlanır. Şaman davullarının kasnağı, tokmağı, asaları kayın ağacından yapılmıştır. Bu da gösteriyor ki kayın ağacı Şaman inanisinde önemli bir yere sahiptir ve koruyuculuk vasfı vardır. Ayrıca kayın ağacı barışı, huzuru temsil eder.

Meşe ayrı bir ağaç türü olsa da çoğu masalda orman kelimesini karşılamaktadır. Bazen de bir ağaç türü olarak karşımıza çıkar.

Meşe, masallarda kahramanlara hayat verme özelliğine sahip olmakla birlikte Tanrı'nın kutlu sembolü olan guguk kuşu da meşe dalına konar. Çuvaş masallarında kahramanlar yeraltı dünyasına meşe ağacıyla inerler. Bu ağaca dileklerin gerçekleşmesi için kumaş bezlerin bağlanması meşe ağacına atfedilen kutsallıkla ilgilidir. (Ergun 2004: 237)

Ormana yaralı bırakılan bir masal kahramanı meşe ağacının altında yeniden yaşam bulma şansına sahip olup ayrıca bu ağacın kutundan yararlanma olanağına da sahiptir.

Türk kültüründe ve masallarında önemli bir yere sahip diğer ağaç ise çam ağacıdır. Çam ağacının çeşitli türleri vardır ve bu türlerin temsil ettiği varlıklar çeşitlidir. Karaçam ve kızılçam erkeği sembolize ederken fıstık çamı da kadını simgeler. Saha Türkleri, Çamın kutlu bir ağaç olduğuna inanırlar. İnanişe göre Çam ağacının yakınında oturanlara, Çamın kutsallığı yansır. Ayrıca bu kişiler daha iyi ve misafirperver olurlar. (Ergun 2004: 208)

Masalarda Çam ağacına sığınan kahramanların çok dayanıklı ve sabırlı olmaları, Çamın Tanrı'nın kutunu taşıması olarak düşünmemizi sağlar. Çam ağacı meyvesizdir, meyvesiz olması tekliği simgeler; ayrıca yaz kış yeşil kalan bir ağaç olduğu için Tanrı'nın ebedi ve ezeli özelliklerini yansıması sebebiyle Tanrısal niteliklere sahiptir, diyebiliriz. Çam ağacı da tıpkı Tanrı gibi kendine sığınanları korur ve besler.

“Altay mitolojisine göre gökyüzüne doğru çok büyük bir çam ağacı yükseliyordu. Gökleri delip çıkan bu ağacın tepesinde ise Tanrı Bay-Ülgen otururdu. Şaman davullarında da bu gök ağaçlarını görüyoruz. Şaman davullarındaki bu ağaçların kökleri dünyada değil; daha ziyade göğün başladığı yerden itibaren başlıyordu. Altay Yararılış destanında olduğu gibi bu ağaçların dokuz tane dalları vardı. Bu gök ağaçları genel olarak gökteki bir dağ veya tepe üzerine oturtulmuşlardı. Ağacın bir yanında ay diğer yanında da güneş bulunurdu.” (Ögel 2003: 91)

Şaman kültüründe yer alan ağacın kutsallığı ve ağaç iyesine ait inanışlar hala günümüzde yaşatılmaktadır. Bunları çevremizde gördüğümüz bazı ağaçlara dokunulmaması, kesilmemesi, kansız kurban sunulması bu inanışların hala sürdüğünün bir kanıtıdır.

Ağaçla ilgili bu inanışlar Anadolu'da anlatılan masalarda karşımıza çıkmaktadır. Çeşitli işlevlerle karşımıza çıkan ağaçlar daha çok masal kahramanlarını koruma, onları besleme, yardım etme, huzur verme, mutlu kılma ve güçlü yapma özelliğiyle masalarda yerini alır. Masalarda yer alan ağaç ve orman motifini örneklerle incelemeye çalışalım.

Orman, devlerin, cinlerin, kötü ruhların dolaştığı bir mekân olmasına rağmen ormana bırakılan ve orada tek başına mücadele eden masal kahramanları, hiçbir şeyden etkilenmemekte ve korkmamaktadır. Aksine ormana bırakılan kahraman güçlenmekte ve yeni özellikler elde ederek masalın ana kahramanı konumuna yükselmektedir.

Gümüşhane ve Bayburt masallarından “Çoban Ahmet” masalında Ahmet, padişahın kızını ormanda bırakır.

“Vaktiyle, Ahmet padişahın kızını ormanda bırakıp ev almaya gelince kız ormanda susamış. Ahmet gelince ona der ki:

“Ben susadım. Şu çamın dibine kuşlar konuyor, git orada su vardır. Bana su getir.”(GBM ,s. 424)

Bu masalda ormana bırakılma ve ağaç motifi birlikte kullanılmıştır. Masalda ormanda özellikle ağacın dibinde gerçekleşen mucizeler görülür.

“Hayat Otu” masalında da baba çocuklarını öldürmeye kıyamaz, onları ormana götürür ve burada bırakır. Süpürgeci kendi canını korumak için çocuklarını ormana götürmüştür. Bu çocuklar kısa bir süre ormanda kalır.

“Süpürgeci de bundan korkar; bir gün çocukları alıp ormana bırakır.”(GBM, s.430).

“Helvacı Güzeli” masalında ormana bırakılan bir başka kahramana rastlanır. Baba, kızının hayatını kaybedeceğine inanarak onu cezalandırmak amacıyla ormana attırılmıştır. İyi niyetli kahramanın orman tarafından korunduğu görülür.

“ (...) Memleketlerinden çıkarlar. Ormanlık bir yere gelince delikanlı kardeşine durumu anlatır: ‘Bacım, durum böyle böyle, senin başına bu iş gelmiş. Babam senin ölmeni istedi. Gömleğini çıkart ver bana, sen de babamın evine gitme. Allah’ın memleketi çok. Ölmektense birinde yaşa daha iyi.’” (GBM, s.446).

Taşeli masallarından yer alan “Muradına Nail Olmayan Dilber’de” gözleri oyularak ormana bırakılan kahramanın yaşaması, dikkat çeken başka bir masaldır. Burada da ormana bırakılan kahraman, yalnız kalır ve başının çaresine bakmak zorunda bırakılır.

“Yapma, etme, susuz yandım dedik sıra duzlu su veriyor. Acıkıdık dedik sıra duzlu çörek veriyor. Nihayet bunun gözlerini oyup bir ormana bırakveriyor” (TM, s.333).

Kahraman önce güçsüzleştiriliyor; sonra bütün özelliklerine fazlasıyla kavuşuyor. Gözlerini kaybeden kahramanın ormanın iyi ruhları tarafından korunarak güçlendirildiğini bu masala bakarak söylemek mümkündür.

Malatya masallarında orman ve ağaç kültürünün fazlaca yer aldığı görülmektedir. “Karı Ana” masalında ormanın sağaltmacı yönü karşımıza çıkıyor.

“Bu kez can havliyle son bir kez daha silkinmek istemiş. İşte o zaman ne olmuşsa olmuş, zavallının kuyruğu kopuvermiş. Tilki canını kurtardığına sevinmiş. Kuyruğunu geride bıraktığına bile aldırmadan acılar ve feryatlar içerisinde ormana doğru koşmuş ve gözden kaybolmuştur.” (MM, s.55)

Ormanda bir süre yaşayan tilkinin yarası iyileşerek masal mekânına döndüğü görülür.

“Hiddım Hıyar Kızı” masalında ise Beyoğlu’nun ağacın dibinde otururken başına gelen mucizesine şahit oluruz.

“Az gitmiş, uz gitmiş; dere tepe düz gitmiş. Bir gün çınarın dibinde varmış, oturmuş. Orada dinlenirken aksakallı bir derviş peyda olmuş.” (MM, s.71)

Bir başka Malatya masalı olan “*Üç Kardeş*”te ise oduncunun ağacın yanında bulduğu sihirli yumurta ve onun ekseninde gelişen masalina rastlarız.

“Bir gün yine ormanda odun keserken, gözü ilerideki bir ağacın tepesindeki yuvada parıldayan bir cisme takılmış. Hemen ağaca tırmanan oduncu bakmış ki parlayan şey, bir kuş yumurtası... Yumurtayı alıp hemen evinin yolunu tutmuş.” (MM, s.105)

Ağacın yanında edilen dua sonucunda çocuk sahibi olan masal kahramanlarına “*Yılan Bey*” masalında görmekteyiz

“Bir gün padişahın karısı cariyeleri ile saray bahçesinde ağaçların arasında dolaşırken, bir ağacın kovuğunda enikleri ile sarmaş dolaş olmuş bir yılan görmüş. O an, ‘Ey Rabbim, benim de bir çocuğum olsaydı da tek yılan olsaydı.’ diye niyaz etmiş. Aradan bir süre geçince padişahın karısı gebe kalmış.” (MM, s.117)

“*Hızmalı Güzel*” masalında da yine çocuğu olmayan kahramanların bereket ve üremenin simgesi olan ağacın yanında gördüğü rüya ve yediği elma sonucunda çocuklarının olduğu görülür.

“Evvel zaman içinde bir padişah varmış. Bu padişahın hiç çocukları olmamış. Bir gün ormanda maiyetiyle gezerken yorulmuş. Bir çınar ağacının dibinde dinlenmek için uzanmış. Atını da çayıra sepetlemiş. Yatar yatmaz uykuya dalan padişah bir rüya görmüş. Rüyasında ak sakallı bir ihtiyar kendisine bir elma vermiş.” (MM, s.125)

“*Altın Oğlan İle Gül Kız*” masalında çocukların ormanda bir süre kaldıktan sonra bir aile tarafından bulunması, ormanın güvenli ve korunaklı bir yer olduğunu göstermektedir.

“Kötü kalpli iki kız kardeş Altın Oğlan ile Gül Kız’ı bir sepete koyup nehre bırakmışlar. Sepet nehirde akıp gitmiş. Çok uzaklarda ormanlık bir yerde kıyıya yanaşıp, nehirde yüzen ağaç dalları arasına takılmış.” (MM, s. 134)

Malatya’dan derlenen “*Cıvıl Cıvıl Sultanım*” masalında orman, kahramanın başına gelen mucizevi olayların gerçekleştiği mekân olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Üçü birden az gitmişler, uz gitmişler; dere tepe düz gitmişler bir ormana gelip konaklamışlar.” (MM, s.145)

“*Kara Çingene*” masalında babası tarafından ormana bırakılan kahramanın öldürülmek amaçlı değil aksine; yaşaması için ormana terk edildiği görülür.

“Zavallı adam Kara Çingene’nin elinden kızını kurtarmak ve dırdırından da kurtulmak için, ‘öldüreceğim’ diye götürüp kızını ormanda bırakmaya karar vermiş. Kızı ormanda epeyce dolaştırıp yormuş. Dinlenmek için ağacın dibine oturduklarında kızının uyuyakalmasından faydalanarak oradan ayrılmış”. (MM, s.149)

Padişah tarafından zorlu görevler verilen “*Avcı*” masalındaki kahramanın ağacın altında gördüğü rüya sonucunda çetin görevleri tamamlamasına rastlamaktayız.

“Otuz dokuz gün tamam olmuş; fakat avcı bir çare bulamamış. Son gün çaresiz, saraya başını vermek için yola çıkmış. Yolda ağacın altına uzanmış ve uyuyakalmış. Burada bir rüya görmüş.” (MM, s.168)

“Kocakarının Yardımıyla Perilerden Kurtulan Kız” masalında, iki yerde orman motifi geçmekte; birinde ormana giden kahramanın karşılaştığı olağanüstü durum ikincisinde ise kahramanın içsel olarak korunmak amacıyla ormana kaçtığı görülür.

“Günün birinde kız yine odun kesmek için ormana gitmiş, çalıştıktan sonra susamış ve orada bulunan bir pınara su içmeye gitmiş. Tam su içmek için eğilmişken pınarın derinliklerinden gizemli bir ses gelmiş.” (MM, s.187)

“Korkudan eli ayağına dolaşan kız, içinden gelen bir dürtüyle kadının dediğini yapmış. Arkasına bile bakmadan kadının dediği ormanın derinliklerine doğru koşarak gözden kaybolmuş ve baba evine dönmüş.” (MM, s.188)

Bir başka Malatya masalı olan “Karın Bumber Masalı”nda kahramanın ağaçtayken gerçekleşen mucizevi olayından bahsedilir. Masalın sonunda ağaçtaki kahraman Periler Padişahı tarafından ödüllendirilir.

“Masal bu ya, kız bir koltukta oturur biçimde aşağıdaki ağacın üzerine düşüvermiş. Kız ağaçta oturadursun; o sırada başka bir ülkede Periler Padişahı yaşamakta imiş.” (MM, s.232)

Anadolu masalları arasında yer alan Kilis Masalları’nda ise “Karo ve Kız” masalında ağaç, olayların cereyan ettiği ya da olağanüstü durumların gerçekleştiği mekân olarak kullanılmıştır.

“Kız artı orda bayılır düşer. Bakar ki çalının üstünde. Netsin bu mehsim? Hemen kağar bakar ki yanında bir su. Suyun yanında bir ağaç. Ağacın üstüne çıkar oturur mehsim. Devlisi gün de Padişahın oğlu ata binmiş gezerken atı suluyum deyi suyun başına geldi mi atı sürer, at getmez. Ödü kopar.

- Neyden ürkör bu at? der başını kaldırır ki ağacın üstünde bir kız oturur. (KM, s.65)

Başka bir Kilis masalı olan “Oduncu ile Padişah” masalında, ağacın doğurganlık, yönüne dikkat çekilmiştir.

“Bir oduncu varmış. Bu oduncu adamcağız her gün oduna gider. Genç, babayığit amma, evlenecek durumu yok. Kakmış bir gün oduna vururken paltayı vurmuş, içinden güzel bir kız çıkmış. (KM, s.129)

Niğde masallarında yer alan “Gangan Kuşu” masalında kahramanın ağacın yanında gerçekleşen mucizelerine şahit oluruz.

“Akkoça bineyim derken Karakoça biniveriyor. Yedi kat yerin altına koyup gidiyor oğlan. Oraya varıyor. Bir ağacın gölgesine yatıp uyumuş. Orada bir yılan günlük bir Gangan Kuşu’nun yavrularını yermiş.” (NM, s.252)

“Mavi Gözlü Kedi” masalında tüccarın ağacın dibinde otururken karşılaştığı olağanüstü durum söz konusudur.

“Yolda kara kara düşünüp gelirken bir ağacın dibine oturmuş. Uzun bir of çekmiş. O anda karşısına kocaman bir dev çıkmış.” (NM, s.273)

“Bak kızım, sana tarak, iğne ve sabun vereceğim. Buradan kaçarsın. Yılanlar arkana düşerse tarağı at. Her yer ağaç olur. Onlar ormanı geçinceye kadar çok yol alırsın.” (NM, s.275)

“Sarı İnek” masalında üvey annenin baskısıyla ormana terk edilen kahramanlara orman iyeleri sahip çıkmaktadır.

“Gel kızım oduna gidelim. Sen şu ağacın dalından armut toplayadur da, ben şurada acık odun kırayım. Giderken bir kabak da beraber götürüyor. Kabağı ağacın dalına asıyor. Rüzgar estikçe kabak “gup gup” ediyor. Kız da babasının odun kestiğini zannediyor. Babası oradan kaçıp gidiyor.” (NM, s.292)

“Akkavak Kızı” masalında ağaçta yaşayan ve olağanüstü özelliklerle yüklü masal kahramanını görmekteyiz.

“O sırada kız kavağın dalından çıkarır: ‘A kız, kara kız, o şavk senin değil benimdir.’ Kopar gelir: ‘Aman! Bacım bacım beni de çıkar yanına.’ Kız ‘Eğil kavağım eğil.’ der. Kavak eğilir.” (NM, s.294)

“Tamahkâr Antikacı” masalında odun kesmeye giden kahramanın ormanda önce başına bir bela getirilir kahraman böylece başına gelecek daha büyük kötülüklerden korunur.

“Bir gün yine Necip ormana gidip odun keser, hazırlar. Yorulur orada yatar. Kalksa baksa ki, merkebinin kurt yemiştir. (NM, s.307)

“İnsan Yiyen Kız” masalında kahramanın ormandaki sihirli nesnelere yardım olarak korunduğu görülür.

“Gelir iken ormanda aslanla kaplana rastlıyor. Aslanla kaplan oğlana ‘Sen köye gidelim diyorsun amma senin başına bir kötülük gelir. Bizim şu tüyümüzden de al da başına bir şey gelirse, tüyleri birbirine sürtersen biz senin imdadına yetişiriz.’ diyorlar.” (NM, s.313) Aynı masalda ağacın sığınma yeri olarak kullanıldığına da rastlanmaktadır.

“Padişahın evinin önünde bir selvi-söğüt ağacı varmış. Oğlan bu ağaca çıkmış. Kız gelmiş bakmış ki, kardeşi yok. Dışarı çıkıyor. Elini dabra biçimi yapıyor, ağacı bölüyor.” (NM, s.314)

“Altın Bülbül” masalında ağacın koruyucu özelliğine şahit olmaktayız.

“Büyük kardeşler de vezirlerle birlikte yola çıkarlar. Büyük kardeşler vezirleri yolda bir ağaca bağlarlar ve saraya geri dönerler.” (NM, s.334)

“Keloğlan” masalında ormanın aracı, rehber niteliğini görmekteyiz.

“Güvercin dile gelerek Keloğlana ‘Önünde orman var. Ormanı geçtikten sonra yedi kapılı bir yere varacaksın. Ayva ile Ayna orada. Haydi şimdi yolun açık olsun.’ Dedikten sonra uçup gözden kaybolmuş.” (NM, s.392)

“Rasrtgele” masalında ağaçta karşılaşılan yardımcı ihtiyar ağacın yönlendirici özelliğini göstermektedir.

“O söğütlerin altına oturmuş, kendi kendine düşünürken yanına bir ihtiyar gelmiş.” (NM, s.436)

Bingöl masallarında yer alan “Mem Piro” masalında ağacın koruyucu özelliği görülür.

“Yıllar gelmiş geçmiş Mem Piro ihtiyarlamış ;artık ne evcil ne de yabani hayvanları öldürüp yiyemiyormuş. Bir ağacın altınagirip orada öyle aç susuz oturmuş. Bir gün görmüş ki bir kurt çıkagelmiş. Kurt demiştir:

-“Mem Piro burada ne yapıyorsun?”

Mem Piro demiş: “Ne yapayım? Allah’ın rahmeti altında durmuşum.” (BM, s.165)

“Padişahın Üç Oğlu” masalında ağaca sığınan bir kahraman karşımıza çıkar.

“Bu işte bir iş var diyerek mezarın yanı başında bulunan ağacın kovuğuna girmiş, nöbet beklemiş. O sırada kocaman bir devin geldiğini görmüş. Dev kaldığı yerden mezarı eşmiş. Tam babasının tabutunu çıkarmak üzere iken padişahın küçük oğlu ağacın kovuğundan fırlayıp kılıcı ile devı yaralamış.” (BM, s.184)

“Babanın Oğullarına Vasiyeti” masalında ağacın sağaltıcı, şifa veren yönüne dikkat çekilmektedir.

“Kapı açılınca dışarıda cennet gibi güzel, yemyeşil bir bahçe görünmüş. Bahçedeki en büyükağacın dalından bir yaprak koparıp kardeşlerinin boynuna sürmüşler. Kardeşlerinin gözleri açılmış, kendine gelmiş.” (BM, s.189)

“İki Kardeş ile Tın Tın Kabak” masalında oduna götürülen kardeşlerin korunması söz konusudur.

“Siz burada odun kesin, ben aşağıda dereye odun keseceğim,” der ve babaları dereye doğru iner. İki kardeş odun kesmeye başlar. Babaları ise dereye bir ağaca boş bir kabak “süs kabağı” bağlamış, kabak rüzgar estikçe ağaca çarpıp ses çıkarıyormuş. Çocuklar bu sesi duydukları babalarının odun kestiğini zannedermiş.” (BM, s.191)

“Garip ile Nasip” masalında ağaca sığınan kahramana rastlanır.

“Dev, öküzü öldürdükten sonra Garip’e seslenmiş: ‘Hey ağaçtaki, sana diyorum aşağı in!’ demiş. Garip korkusundan inmemiş, dev tekrar bağırarak: ‘Sen ağaçtaki insene! Sarı öküzün hatırı olmasaydı vallahi seni de yerdim. Ama ne yapayım ki ona söz verdim,’ demiş.” (BM, s.205)

“Alık ile Dev” masalında ormana giden kahramanların başlarına gelen mucizevi olaylar anlatılır.

“Alık ile kızlar ormana gitmişler. Odunlarını kestikten sonra yüklerini hazırlayıp geri dönmek istemişler. Ancak bir türlü yolu bulup ormanın içinden çıkamamışlar. Alık ile kızlar ne yapar ne eder bir türlü çıkış yolunu bulamaz. Yollarını bulmaya çalışırken ormanın içinde yaşayan yedi başlı devin köşküne rastlarlar.” (BM, s.217)

“Yedi Kardeşin Bacısı” masalında ormana öldürülmek için götürülen; fakat yaşaması için ormana bırakılan kahramanla karşılaşmaktayız.

“En küçük kardeşi: ‘Ben onu ormana götürüp keseceğim,’ demiş. Gerçekten de kızı alıp ormana götürmüş: ‘Bacım arkamı dön gömleğini çıkar,’ demiş.” (BM, s.220)

“Sel Ehmed ile Hate” masalında ağacın üzerine düşen ve orada günlerce bekleyen kahramana rastlamaktayız.

“Tam geyiği çekip başını kesecekken, geyik birden Sel Ehmed’e bir boynuz darbesi atmış ki, Sel Ehmed aldığı darbeye uçuruma yuvarlanmış. Derince bir vadiye yuvarlanıp aşağıya düşerken şansı iyi gitmiş, vadideki bir ağacın üstüne düşüvermiş.” (BM, s.222)

“Yılanlı Kadın ile Çoban” masalında ağaçtan dermanını arayan masal kahramanını görmekteyiz.

“Çabuk bir kova su getirip bu ağacın dibine bırak. Beni de bu ağaca bağla ve bana bir damla dahi su verme ki derdime derman bulayım, der.” (BM, s.229)

“Deli Kadın ile Kocasını” masalında ağacın dibinde kahramanın başına gelen mucizelerden bahsedilir.

“Adam sinirlenmiş karısını dövmüş sonra da onu dışarı atmış. Kadın gidip köyün dışında bir ağacın dibinde oturmuş, ağlamaya başlamış bir süre sonra ötede yüklü bir deve görünmüş. Deve gelip onun önünde durmuş, boynunu eğip eğip kaldırmış.” (BM, s.253)

Masalların çoğunda orman tehlikelerle dolu bir yerdir ve kahramanlar bazı masalarda buraya ölmesi için bazılarında ise yaşaması için bırakılır. Çoban Ahmet, Helvacı Güzeli, Muradına Nail Olmayan Dilber, Kara Çingene ve Sarı İnek masallarında kahramanlar ormana ölmesi için bırakılırken; Hayat Otu ve Yedi Kardeşin Bacısı masalında kahramanların yaşamaları için ormana terk edildiği görülmüştür. Ormanın ve ağacın sağaltıcı, şifa verici yönüne Karı Ana, Babanın Oğullarına Vasiyeti, Yılanlı Kadın ile Çoban masalında rastlanır. Orman kutsal bir mekândır ve burada kahramana yardım eden yardımcı ihtiyarı Hıddım Hıyar Kızı, Rastgele masallarında görmekteyiz. Üç Kardeş, Kocakarının Yardımıyla Perilerden Kurtulan Kız, Karın Bumar Masalı, Karo ve Kız, İnsan Yiyen Kız, Alık ile Dev, Gangan Kuşu, Mavi Gözlü Kedi masallarında ağacın yanında gerçekleşen mucizelere şahit olmakla birlikte sihirli nesnelere kahramanın güçlendirildiği görülmektedir. Yılan Bey, Hızmalı Güzel, Oduncu ile Padişah masallarında ağacın doğurganlık özelliğine vurgu yapılarak kahramanların çocuk sahibi olduğu görülür. Orman, kahramanları muhafaza eden bir mekân olup Altın Oğlan ile Gül Kız, Kocakarının Yardımıyla Perilerden Kurtulan Kız, Tamahkâr Antikacı, İnsan Yiyen Kız, Altın Bülbül ve Mem Piro, Padişahın Üç Oğlu, İki Kardeş ile Tın Tın Kabak, Garip ile Nasip masallarında kahramanın sığınağı olarak yer almaktadır. Ayrıca ormanın kahramana rehber olmasına Avcı ve Keloğlan masallarında rastlamaktayız.

Kahramanlar kandırılarak veya bilerek ormana çekilir. Genellikle odun toplama bahanesiyle ormana götürülen kahramanlar burada bir süre kalırlar. Ormanda ağaçların içinde veya dallarında yaşarlar. Hiçbir şey olmadan bir süre sonra feraha ererler. Bu süre zarfında ise orman iyeleri tarafından korundukları düşünülür. Kutsal ağaçlara sığınmaları, onları dayanıklı ve sabırlı yapar. Görülmesi gereken bir diğer yön ise ormana bırakılan kahramanların hiçbirinin ölmemesidir. Kahramanların hiçbiri ormandan korkmamakta ve hepsi akıl melekelerini kullanarak hareket etmektedir.

Sonuç olarak Türkler farklı coğrafyalarda yaşamış ve farklı kültürlerle tanışmışlardır. Bu karşılaşmalar sonucunda inançlarında birtakım değişiklikler olmuş tabiata ve nesnelere verdikleri anlam zamanla farklılık arz etmiştir. Orman, Türk kültüründe kutsal bir mekândır. Bu kutsallık zamanla sözlü gelenek ürünlerinde de kendini göstermiş ve Anadolu masallarında ayrı bir önem teşkil etmiştir. Anadolu masallarında orman, korunmanın, barınmanın, beslenmenin, umudun, huzurun sembolü olarak kahramanlara yol gösterici, onları koruyucu vasfıyla masallardaki yerini muhafaza etmektedir.

KAYNAKLAR

- ALAY, Okan, (2005), Bingöl Masalları (İnceleme Metin), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- ALPTEKİN, Ali Berat,(2000), Taşeli Masalları, Akçağ Yayınları, Ankara.
- BAYAT, Fuzuli,(2012), Türk Mitolojik Sistemi, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- BAKIRCI, Nedim (2000), Niğde Masalları, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- DOĞRAMACIOĞLU, Hüseyin (2011), Kilis Masalları, Kilis Kültür Derneği Yayınları, Ankara
- ERGUN, Pervin, (2004) Türk Kültüründe Ağaç Kültü, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- ERGUN, Pervin,(2010), Türk Kültüründe Ruhlar ve Orman Kültü , Milli Folklor, Y.22, S.87, s.113-121.
- GÜNGÖR, H.; GÜNAY, Ü., (2009),Türklerin Dini Tarihi, Rağbet Yayınları, İstanbul.
- ÖGEL, Bahaeddin, (2003), Türk Mitolojisi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- SAKAOĞLU, Saim, (2002), Gümüşhane ve Bayburt Masalları, Akçağ Yayınları, Ankara.
- SAKAOĞLU, Saim, (2012), Masal Araştırmaları, Akçağ Yayınları, Ankara.
- YARDIMCI, Mehmet, (2012), Malatya Masalları, Malatya Kitaplığı Yayınları, İstanbul.

KISALTMALAR

- GBM: Gümüşhane ve Bayburt Masalları
- TM: Taşeli Masalları
- MM: Malatya Masalları
- KM: Kilis Masalları
- NM: Niğde Masalları
- BM: Bingöl Masalları